

میرزا علی پاپوف

درسگفتارهایی

دربارهٔ فلسفهٔ تاریخ

ترجمهٔ سیاوش فراهانی

پوپوف، مای واسیلیویچ، ۱۹۲۱-۱۹۹۵م.

Popov, M. V. (Nark Vasil'evich)

درسگفتارهایی در باره فلسفه تاریخ / میخائیل پاپوف: ترجمه سیاوش فراهانی -
تهران: نشر ثالث، ۱۳۹۵.

ص ۲۸۱

ISBN 978-600-405-089-0

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۴۰۵-۰۸۹-۰

ЛЕКЦИИ ПО ФИЛОСОФИИ ИСТОРИИ

عنوان اصلی:

History - Philosophy

تاریخ - فلسفه

۹۰۱

D۱۶/۸/پ۹۵۴

دفتر مرکزی: خیابان زند/بین ایرانشهر و ماهشهر/پ ۱۵۰/طبقه چهارم/تلفن: ۸۸۲۰۲۴۲۷

دفتر فروش: پلاک ۱۸۹/خیابان کهک/بین ایرانشهر و ماهشهر/پ ۱۴۸/تلفن: ۷-۸۸۲۲۵۳۷۶

М. В. Попов

Лекции по философии истории

СПб: Изд-во Политехн Ун-та, 2010

MikhAil Vasilyevich Popov

Lectures on the Philosophy of History

■ درسگفتارهایی در باره فلسفه تاریخ

● میخائیل پاپوف ● ترجمه سیاوش فراهانی ● ناشر: نشر ثالث

● مجموعه فلسفه و علوم اجتماعی

● چاپ اول: ۱۳۹۵ / ۱۱۰۰ نسخه

● لیتوگرافی: ثالث ● چاپ: سازمان چاپ احمدی ● صحافی: مینو

● کلیه حقوق محفوظ و متعلق به نشر ثالث است

ISBN 978-600-405-089-0

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۴۰۵-۰۸۹-۰

● سایت اینترنتی: www.salesspublication.com ● پست الکترونیک: Info@salesspublication.com

● قیمت: ۲۸۰۰۰ تومان

فهرست

۷.....	یادداشت مترجم
۱۱.....	یادداشت مؤلف بر ترجمه فارسی
۱۳.....	پیشگفتار
۱۷.....	۱. موضوع و روش فلسفه تاریخ
۵۱.....	۲. هستی تاریخی
۸۱.....	۳. شدن تاریخی
۱۲۱.....	۴. هستی پیش رو و چیز متغیر در تاریخ
۱۵۱.....	۵. تغییر تاریخی
۱۷۹.....	۶. تضادآمیز بودن حرکت تاریخ
۲۰۱.....	۷. متناهی و نامتناهی در تاریخ
۲۲۱.....	۸. ذات تاریخ
۲۳۷.....	۹. واقعیت تاریخی
۲۵۵.....	۱۰. مفاهیم تاریخی
۲۷۳.....	واژه‌نامه

۱. دانشگاه دولتی مسکو (گورباچوف) - مؤسسه فلسفه و جامعه‌شناسی

۲. مؤسسه فلسفه و جامعه‌شناسی دانشگاه دولتی مسکو (گورباچوف) - مؤسسه فلسفه و جامعه‌شناسی

2. Moscow State University / Mikhail Vasilyevich Popov

یادداشت مترجم

کتابی که دست در دست رسید از زبان روسی به زبان فارسی ترجمه شده است. متن روسی کتاب حاضر در سال ۱۹۱۰ در سنت پترزبورگ به چاپ رسیده و در بردارندهٔ درسگفتارهایی است که پروفسور پاپوف استاد گروه فلسفهٔ اجتماعی و فلسفهٔ تاریخ دانشگاه دولتی سنت پترزبورگ^۱، در کلاس درس هفتگی^۲ تدریس برای دانشجویان دانشکدهٔ تاریخ ادا کرده‌اند. این نخستین کتابی است که از پروفسور پاپوف به زبان فارسی ترجمه شده، بنابراین جای دارد ابتدا به معرفی اجمالی ایشان بپردازیم و سپس در بارهٔ موضوع کتاب و اهمیت آن سخن بگوییم.

میخائیل واسیلیویچ پاپوف^۳ در سال ۱۹۴۵ در ریب آمالاند و از سال ۱۹۴۶ در سنت پترزبورگ زندگی می‌کنند. ایشان تحصیلات دانشگاهی خود را در دانشگاه دولتی لنینگراد (سنت پترزبورگ کنونی) انجام داده‌اند و در سال ۱۹۷۱ موفق به اخذ مدرک کاندیدایی علوم (معادل مدرک دکتری در نظام آموزشی غرب) در رشتهٔ اقتصاد در سال ۱۹۸۷ موفق به اخذ مدرک دکتری (تقریباً معادل مدرک فوق‌دکتری در نظام آموزشی غرب) در رشتهٔ فلسفه شده‌اند.

میخائیل پاپوف از سال ۱۹۷۱ در گروه‌های مختلف دانشگاه دولتی سنت پترزبورگ – از جمله گروه اقتصاد سیاسی، گروه اداره و برنامه‌ریزی روندهای اجتماعی-اقتصادی، گروه

۱. دانشگاه دولتی سنت پترزبورگ (Санкт-Петербургский государственный университет) (СПбГУ) یکی از برجسته‌ترین و بزرگ‌ترین دانشگاه‌ها و مراکز علمی و فرهنگی روسیه است.

2. Михаил Васильевич Попов / Mikhail Vasilyevich Popov

اقتصاد و حقوق، گروه فلسفه و فرهنگ پژوهی، گروه فلسفه اجتماعی و فلسفه تاریخ — مشغول تدریس بوده‌اند. ایشان علاوه بر این که استاد دانشگاه هستند، ریاست «بنیاد آکادمی کارگری» و «سردبیری روزنامه اجتماعی-سیاسی نارودنایا پراودا» را نیز به عهده دارند و عضو پیوسته «فرهنگستان علوم و هنرهای پتروفسکایا»^۱ هم محسوب می‌شوند.

پروفیسور پاپوف نیز مانند اکثر فیلسوفان روس علاقه خاصی به فلسفه تاریخ دارند. توجه ایشان عمدتاً معطوف به درک و تفسیر ماتریالیستی دیالکتیک هگل و به کار بستن برای بررسی و تجزیه و تحلیل سیر تکامل جامعه معاصر است.

میخائیل پاپوف تاکنون بیش از پانزده کتاب تألیف کرده‌اند که بیش‌تر آن‌ها به طور مشترک با نویسندگان دیگر نوشته شده است. از میان آثاری که ایشان با همکاران نویسنده‌شان دیگر نوشته‌اند می‌توان به کتاب‌های زیر اشاره کرد:

Совм. с Моисеенко Н. А. Теория воспроизводства и управление социалистической экономикой. — М.: Мысль, 1977.

[به همراه ن. آ. موئیسنکو نظریه بازتولید و اداره اقتصاد سوسیالیستی، مسکو: میسل،

۱۹۷۶.]

Совм. с Долговым В. Г. и Ельмелевым В. П. Проблемы и перспективы социализма в России. СПб. Изд-во Петербургского ун-та. 1997.

[به همراه و. گ. دالگوف و و. ی. یلملیموف، درس‌ها و چشم‌اندازهای سوسیالیسم در روسیه،

سنت پترزبورگ: انتشارات دانشگاه سنت پترزبورگ، ۱۹۹۷.]

Совм. с Казенновым А. Советские советы как форма власти. СПб. Изд-во Политехн. ун-та. 201.

[به همراه آ. س. کازونوف، شوراهای مشابه شکل حکومت استپت سورگ: انتشارات

دانشگاه پلی‌تکنیک، ۲۰۱۳.]

از میان آثاری که ایشان به تنهایی تألیف کرده‌اند، علاوه بر کتاب حاضر، می‌توان به

کتاب‌های زیر اشاره کرد:

Планомерное разрешение противоречий развития социализма как первой фазы коммунизма. — СПб.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1986.

[حلّ با برنامه تضادهای تکامل سوسیالیسم به عنوان فاز اول کمونیسم، سنت پترزبورگ:

انتشارات دانشگاه لنینگراد، ۱۹۸۶.]

1. Фонд Рабочей Академии
2. «Народная правда» / "Narodnaya Pravda"
3. Петровская академия наук и искусств

Социальная диалектика. СПб. Изд-во Политехн. ун-та. 2014.

[دیالکتیک اجتماعی، سنت پترزبورگ: انتشارات دانشگاه پلی تکنیک، ۲۰۱۴.]

حال که به طور اجمالی با میخائیل پاپوف و آثارش آشنا شدیم، جا دارد که کمی هم در باره موضوع و اهمیت کتاب حاضر سخن بگوییم.

موضوع کتاب حاضر، همان طور که از عنوان کتاب برمی آید، عبارت است از فلسفه تاریخ. پروفیسور پاپوف در تعریف فلسفه می گویند: فلسفه علمی است که به قوانین کلی اندیشه، جامعه و طبیعت می پردازد. همچنین ایشان معتقدند که تاریخ به بررسی گذشته به عنوان گذشته نمی پردازد بلکه موضوع تاریخ عبارت است از زمان معاصر به عنوان نتیجه حاصل سیر تکامل پیشین بشریت. روی هم رفته، به عقیده ایشان، فلسفه تاریخ یعنی فلسفه در خلاق با تاریخ، به عبارت دیگر فلسفه تاریخ یعنی به کار بردن فلسفه برای درک تاریخ.

با توجه به این که انتخابی با تاریخ درک آن برای تمام افراد جامعه لازم است و نباید به عنوان حرفه و تخصص گروه کوچکی متخصصان تلقی شود و همچنین با در نظر گرفتن این مسئله که کتاب حاضر زبانی روشن نوشته شده است می توان گفت که دامنه مخاطبان این کتاب چنان وسعتی دارد که تقریباً تمام فارسی زبانان باسواد را دربرمی گیرد و همه آنان می توانند این کتاب را بخوانند. بسته به میزان معلومات و اطلاعات خود از مطالب آن بهره مند شوند.

در پایان لازم است که به دو نکته در مورد ترجمه کتاب اشاره کنم: نخست این که در اصل روسی کتاب فقط یک پانویس وجود دارد (که در این ترجمه به علامت ستاره مشخص شده است) و سایر پانویس هایی که در ترجمه مشاهده می کنید به عدد مشخص شده اند) از مترجم است. پانویس های مترجم شامل صورت اصلی اسامی خارجی عنوان کتاب ها و اصطلاحات فلسفی و همچنین برخی توضیحات ضروری می شوند. در مورد اسامی خاص روسی ابتدا صورت روسی را آورده ام و بعد، به منظور تسهیل کار خوانندگان، صورت انگلیسی را ذکر کرده ام و در مورد اسامی غیر روسی (انگلیسی، آلمانی، فرانسوی، و غیره) از ذکر صورت روسی پرهیز کرده ام. در مورد عنوان کتاب های روسی ابتدا صورت روسی را آورده ام و بعد صورت انگلیسی را و در مورد عنوان کتاب های آلمانی ابتدا صورت آلمانی را ذکر کرده ام و بعد صورت روسی و انگلیسی آن ها را. در مورد اصطلاحات فلسفه هگل لازم دیدم ابتدا صورت آلمانی و بعد صورت روسی و سپس صورت انگلیسی آن ها را ذکر کنم؛ این اصطلاحات را در پایان کتاب نیز در قالب واژه نامه ای چهارزبانه (آلمانی، روسی،

انگلیسی، فارسی) ارائه کرده‌ام. در باره توضیحات هم باید بگویم هر کجا که احساس کرده‌ام مطلبی برای خواننده ایرانی ناآشناست و نیاز به توضیح دارد با رجوع به منابع معتبر روسی و غیرروسی توضیحات لازم را به اختصار در پانویس آورده‌ام تا خوانندگان از رجوع به منابع و مراجع متعدد، که عمدتاً هم به زبان روسی‌اند، تا اندازه‌ای بی‌نیاز شوند.

نکته دیگری که باید در مورد ترجمه این کتاب خاطر نشان کنم این است که از آنجا که کتاب حاضر در واقع درسگفتارهایی است که استاد در کلاس درس ارائه کرده‌اند - خوانندگان ضمن مطالعه کتاب بایستی این نکته را همواره به یاد داشته باشند - و این مسئله در نشر روسی کتاب هم احساس می‌شود، لازم بود ترجمه کتاب نیز به نحوی صورت گیرد که این مسئله را منعکس کند. لذا نویسنده این سطور علاوه بر خواندن سایر آثار پروفیسور ابرف، برخی از فیلم‌های درسگفتارها و سخنرانی‌های ایشان را نیز مشاهده کرد تا با این شخصیت و سبک سخنرانی ایشان نیز آشنا شود و بتواند ترجمه‌ای ارائه کند که اولاً خواننده را منبهر و آشنای آن احساس کند که به سخنان استاد در کلاس درس گوش می‌دهد و ثانیاً تأخیری در انعکاس سبک شخصیت و سبک سخنرانی پروفیسور پاپوف باشد.

سیاوش قراهانی

تهران، شهریور ۱۳۹۵

یادداشت مؤلف بر ترجمه فارسی

ترجمه فارسی کتاب درسگفتارهایی در باره فلسفه تاریخ که به لطف شور و از خودگذشتگی رجس. ن. سیاوش فراهانی، انجام شده است بی شک با استقبال گرم خوانندگان مواجه خواهد شد و آن را در مبارزه دشوارشان در راه آینده بهتر تمامی ملت‌ها تجهیز خواهد کرد.

میخائیل پاپوف

۱ ژوئن ۲۰۱۵

پیشگفتار

باید به طور دقیق اصل نظام فلسفی هگل^۱ و دیالکتیکی که هگل به نحوی نظام‌مند در کتاب علم منطقی^۲ تدوین و ارائه کرده است تمایز قابل شویم. نظام هگل یک چیز است و دیالکتیک هگل چیزی دیگر. نظام هگل، یعنی ایدئالیسم عینی، چیزی خاص است که در سیر تکامل فلسفه پس از هگل رد شده است. اما دیالکتیک هگل شکل اصلی دیالکتیک به طور کلی است و سرشتی کلی دارد. این حد و هنر خیلی مانده است تا همگان آن را بیاموزند و درک کنند.

درست است که دیالکتیک هگل در اتحاد^۳ روی^۴ رسماً مقام والایی داشت — علم منطقی را بیش‌تر از هر کشور دیگر در جهان حتا بیش از انگلستان (آلمان) در اتحاد شوروی چاپ می‌کردند و آن را یکی از منابع مارکسیسم، نه ایدئولوژی رسمی کشور بود، می‌دانستند — اما به هر حال معمولاً دیالکتیک را از هگل یاد نمی‌گرفتند. اصلاً آن را یاد نمی‌گرفتند و اگر هم اقدام به یادگیری دیالکتیک می‌کردند چیزی که یاد می‌گرفتند دیالکتیک نبود.

در روسیه پس از شوروی وضع مطالعه دیالکتیک بدتر از قبل شده است. فلسفه به

1. Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770—1831)

2. *Wissenschaft der Logik* / «Наука логики» / *Science of Logic*

۳. «شوروی» صفت «شوراء» است. بهتر بود به جای آن از واژه «شورایی» استفاده می‌کردند زیرا بسیاری از

افراد متوجه معنی دقیق «شوروی» نمی‌شوند.

طور فزاینده‌ای به بررسی نظریه‌های فلسفی ناچیز و جزئی، به فلسفه‌بافی یعنی بحث‌هایی که ادای فلسفه را درمی‌آورند محدود می‌شود. و علت این امر فقط این نیست که بسیاری از فیلسوفان می‌ترسند دماغشان را در دیگ جوشان زندگی فروبرند و ترجیح می‌دهند کاری با مسائل اجتماعی بزرگ نداشته باشند، بلکه دلیل مهم‌ترش این است که روش نوین حل مسائل جدی یعنی روش دیالکتیکی را فراموش کرده‌اند. و آن کسانی که به قله‌های دیالکتیک هگلی صعود نکرده‌اند مجبورند در جلگه‌های باتلاقی پیش از هگل و پس از هگل پرسه زنند.

شُب چه باید کرد؟ به جای مبارزه در راه پاکیزگی، باید جارو به دست گرفت و روع به جارو زدن کرد؛ به جای این که مثل گربه‌ای که دور ظرف آش داغ می‌چرخد دور علم منطقی می‌چرخیم، باید شجاعانه اقدام به یادگیری و مطالعه دقیق و تفسیر ماتریالیستی دیالکتیک هگل کنیم. نه مارکس^۱ و نه انگلس^۲ و نه لنین^۳ هیچ یک شرحی نظام‌مند از دیالکتیک ارائه نکرده‌اند و علم منطقی هگل کماکان کوتاه‌ترین راه^۴ به دیالکتیک است، البته اگر ببالیم که را به عنوان دیالکتیک اندیشه یا منطق در نظر بگیریم. علم منطقی یکی از آثار^۵ آشنای^۶ آشنای است که یک بار برای همیشه نوشته شده‌اند. همان‌طور که ارسطو^۷ یک بار همیشه نظام منطقی صوری را ارائه کرده، هگل هم یک بار برای همیشه نظام منطقی دیالکتیکی را در اختیار بشر گذاشته است. اما به کارگیری آن برای تدوین دیالکتیک علوم انسانی، حتی از عهده کسانی برمی‌آید که منطقی دیالکتیکی بما هو منطق دیالکتیکی را فرا گرفته‌اند.

مطالعه و یادگیری علم منطق دشوار است. ولی مگر منطق همان ریاضیات را، که مبتنی بر آن است، به راحتی می‌توان آموخت؛ با این حال بشر با تمرین‌های تدریجی که این کار به همراه دارد، دشواری آموختن منطق صوری را بر خود هموار کرده است. بشر باید دشواری آموختن منطق دیالکتیکی را نیز بر خود هموار کند به خاطر آن تدریجی که آموختن دیالکتیک تاکنون در پی داشته، دارد و می‌تواند داشته باشد. زیرا دیالکتیک امکان

1. Karl Mar: (1818—1883)

2. Friedrich Engels (1820—1895)

3. Владимир Ильич Ленин / Vladimir Ilyich Lenin (1870—1924)

4. компендиум / compendium

5. Aristotle

می‌دهد امر کلی^۱ را نه همچون امر انتزاعی^۲ صرف بلکه به عنوان چنان امر انتزاعی‌ای درک کرد که حاوی تمام غنای امر انضمامی^۳ است.

بله، این سخت است. اما، همان‌طور که می‌دانیم، در علم راه هموار و سرراستی وجود ندارد و فقط کسی می‌تواند به قله‌های تابناک آن برسد که بدون هراس از خستگی از کوره‌راه‌های سنگلاخی آن بالا رود.

از و. ا. گالکو^۴، و. د. آستاخوف^۵، ا. ی. اوزرووا^۶، ا. م. گراسیموف^۷، س. م. شولژنکو^۸ و اعضای گروه فلسفه اجتماعی و فلسفه تاریخ دانشگاه دولتی سنت پترزبورگ به خاطر کمکی که در تهیه کتاب حاضر کرده‌اند کمال تشکر و امتنان را دارم.

-
1. das Allgemeine / всеобщее / the universal
 2. das Abstrakte / абстрактное / the abstract
 3. das Konkrete / конкретное / the concrete
 4. В. И. Галко / V. I. Galko
 5. В. Д. Астахов / V. D. Astakhov
 6. О. Ю. Озерова / O. Y. Ozerova
 7. И. М. Грасимов / I. M. Grasimov
 8. С. М. Шульженко / S. M. Shulzhenko